

נחמד למקרא

לעילוי נשמת
שרה בת כיריה ע"ה
שהשבע פקודת שנתה

פנינים מתוך הספר 'נחמד למקרא' העתיד לצאת לאור בעז"ה | פרשת חיי שרה

"ואשבעך בה' אלוהי השמים ואלוהי הארץ אשר לא תקוץ אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבם. כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקוץ אשה לבני ליצחק" (כד, ג-ד)

יש לדקדק, דבתחילה (פסוק ג) אמר אברהם אבינו רק - "בני", ואילו לאחר מכן (פסוק ד) אמר - "לבני ליצחק", ומדוע הוצרך לפרט - "ליצחק", ואיכא צורך, מדוע פירט זאת דוקא כאן, ולא פירט מיד בהתחלה, ולאחמ"כ יאמר "בני" סתם.

ונראה לומר, דבתחילה שאמר לו "לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני", לא הוצרך להוסיף "לבני ליצחק", דסגי במה שהוא "בני" שלא ישא כנענית, דהוא ברוך ואין ארור [כנעני] מדבק בברוך. אבל לאחר שאמר לו "כי אל ארצי ואל מולדתי תלך", לא סגי לומר ולקחת אשה "לבני", דאף הם אינם בכלל ארור, לכן הוסיף "לבני ליצחק", שאע"פ שהם אינם בכלל ארור, מ"מ אין זה מספיק, וצריך שיקח משם אשה הראויה "ליצחק" דיקא, ולא סתם אשה [כע"ז מצינו ברש"י לעיל (כא, י), "עם בני עם יצחק, מכיון שהוא בני, אפילו אם אינו הגון כיצחק" וכו'].

"ה' אלוהי השמים אשר לקוץ מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקוץ אשה לבני משים" (כד, י)

הנה, כששלח אברהם אבינו את אליעזר לקחת אשה ליצחק בנו, בירכו שישלח לו הקב"ה מלאך לשומרו ולהצליח דרכו.

ולכאורה, זהו המלאך שהרג את בתואל כשרצה לעכב, עי' רש"י להלן (פסוק נה). וכתב ה"שפתי חכמים" (שם, אות ב), שכשהביאו לפני אליעזר לאכול נתנו בקערה סם המוות, ומיהרו עליו לאכול כדי שלא ירגיש בדבר, אך אליעזר הרגיש בכך ואמר לא אוכל עד אם דברתי דברי, ובתוך כך בא המלאך וסבב הקערה, ובא סם המוות לפני בתואל ואכל ומת, עכ"ד. והיינו דכתיב (פסוק לג) "ויושם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי".

ועי' ב"בעל הטורים" (פסוק לג) שכתב, דחז"ל דרשו כן מדכתיב "ויושם", כלומר "ויסם", מלשון סם. עוד כתב (שם), דהכא כתיב "ויושם", וביוסף כתיב (נ, כו) "ויושם בארון", רמז, שרצו להמיתו וליתנו בארון.

ובאופן אחר יש לומר, דחז"ל דרשו כן מדכתיב ויושם "לפניו" לאכול, דהא לעיל מיניה (פסוק לב) כתיב "ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו", ומדוע את האוכל נתנו רק "לפניו", ולא "לפניהם", אלא שלפני אליעזר נתנו את הקערה עם סם המוות, כדי שיאכל וימות.

"ויהיו זויי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני זויי שרה" (כג, א)

"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לכן נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, צ"ח' כ"צ"ח' לחטא, מה צ"ח' לא חטאה שהרי חינה צ"ח' עונשין, אף צ"ח' כלל חטא, וצ"ח' כ"צ"ח' ליופי" (צ"ח' נח, א).

בתרגום "אונקלוס" ובתרגום "יונתן בן עוזיאל" (כאן), לא תרגמו "שנה" בכל כלל וכלל. משמע לכאורה, שאינם דורשים דרשת חז"ל - "אף בת ק' בלא חטא" וכו', ויש לעיין בזה.

והנה, ב"מדרש פליאה" איתא: "משמתה שרה, התחיל אדם הראשון לדבר בלשון ארמי", והדברים צריכים ביאור.

ובספר "קהלת יעקב" כתב לבאר, דהנה כל הנפטרים מתלוננים בעולם האמת על אדם הראשון, שבחטאו באה מיתה לעולם, והוא משיב להם (דברים כד, טז) "איש בחטאו יומת", (קהלת ז, כ) "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". אולם, אצל שרה אמנו דרשו חז"ל (ב"ר נח, א) שהיתה כבת כ' ללא חטא, וא"כ לא יכול אדם הראשון להשיב לה כן, לכן התחיל לדבר בלשון ארמי, שהתרגום "אונקלוס" אינו פירט שנה בכל כלל וכלל, ושוב אין מקום לדורש שהיתה ללא חטא, וא"ל לתלות את המיתה בו.

"ותמות שרה בקרית ארבע הוא זוזרון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכיתה" (כג, ב)

"לספד לשרה ולבכיתה. נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי צקורת העקידה שזדמן צנה לשחיטה, וכמעט שלא נשחט, פרחת נשמתה ממנה ומתה" (תנחומא סוף ויחל).

ידועה הקושיא, איך נסבבה מיתת שרה ע"י בשורת העקידה, הלא קיי"ל (פסחים ח:): "שלוחי מצוה אינן ניזוקין".

וב"טעמא דקרא" (כאן) כתב לבאר, דהא ד"שלוחי מצוה אינן ניזוקין", היינו דהמצוה לא תגרום להם שום היזק, אבל אם הגיע זמנו של אדם למות, א"כ אדרבה זכות היא לו, שמסבבים מן השמים מיתתו ע"י מצוה, דהוי כמסור נפשו על קידוש ה', עיי"ש.

עוד יש לבאר, עפ"מ דאיתא ב"קהלת רבה" (סוף פרשה ג) "כל העושה מצוה סמוך למיתתו, דומה שלא היתה מדת צדקתו חסרה, כי אם אותה מצוה והשלימה. וכל העובר עבירה סמוך למיתתו, דומה שלא היתה מדת רשעתו חסרה, אלא אותה עבירה והשלימה. אלו ואלו הולכין שלמין, אלו שלמין במדת צדקתם, ואלו שלמין במדת רשעם". נמצא, דמה שמתה שרה אמנו ע"י בשורת העקידה, שבח הוא לה, דלא היתה חסרה אלא מצוה זו בלבד והשלימה אותה.

לפ"ז יש לומר, דענין זה רמוז בברכת אברהם לאליעזר - "הוא ישלח מלאכו לפניך", ד"מלאכו" בהיפוך אותיות הוא "מאכלו", ורמז לו, שאם יתנו מאכל "לפניך" דוקא ולא לפניהם, תרגיש בדבר ואל תמהר לאכול, והקב"ה כבר ישלח מלאך להצילך [ו"מלאכו" יהפוך את "מאכלו"], וכמו שבאמת היה, שבא מלאך וסבב הקערה ואכל בתואל ומת.

ויש להוסיף בזה דבר נחמד, דהנה בספר "להתעדת באהבתך" (עמ' רנ), נתן רמז לדרשת חז"ל - שבא מלאך והפך את הקערה, דעל תיבת "ויושם" הטעם הוא "מהפך", רמז להיפוך הקערה, עיי"ש. והנה, בברכת אברהם "הוא ישלח מלאכו", יש בתיבת "ישלח" טעם "מהפך", ויש מקום לומר, דרמז לו אברהם ששליחות המלאך תהיה להפוך מאכלו.

ובזה מדויק, לשון ה"מדרש אבכיר", "הניחו קערה לפניו, וסם המוות בתוכה. בזכות אברהם נתחלפה הקערה, אבל בתואל ממנה ומת". וכ"ה ב"ילקוט שמעוני" (חיי שרה, רמז קט). ולכאורה צ"ב, מדוע נתלה זכות זו דוקא באברהם אבינו, הא בפשטות הוא משום שיצא השידוך אל הפועל, ויהיה המשך וקיום לעם ישראל. ולנתבאר לעיל א"ש, דבזכות תפילתו של אברהם - "הוא ישלח מלאכו לפניך", שלח הקב"ה מלאך להחליף את הקערה, ואכל בתואל ממנה ומת.

ושמעתי מהרב יהודה גברא שליט"א להוסיף בזה עוד רמז נחמד, דהנה בפאה (פ"ח, מ"ז) תנן: "אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון, מארבע סאין בסלע", והיינו מזון שתי סעודות, כמבואר בעירובין (פ"ח, מ"ב), עי' "משנה ראשונה" (פאה שם), ו"יכין" (שם, אות לד). וכתוב (תהלים צא, יא) "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכך", "מלאכיו" אותיות "מאכליו", ומיעוט רבים שניים, רמז שהיוצא לדרך - "בכל דרכך", אין פוחתין לו "מאכליו" - מזון שתי סעודות.

"וּיְקַוּהוּ הַעֲבָד עֲשֵׂרָה גְּמֻלִים מִגְּמֻלֵי אֲדֹנָיו וְיִלְכְּ וְכָל טוֹב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וְיָקֶם וְיִלְכְּ אֶל אֶרֶץ נְהָרִים אֶל עֵיר נְזוּר" (כד, י)

מה שהוסיף הכתוב תיבת - "ויקם". יש מקום לבאר, על דרך שכתב רש"י לעיל (כג, יז) "ויקם שדה עפרון, תקומה היתה לו, שיצא מיד הדיוט ליד מלך". דהנה עה"פ להלן (פסוק לא) "ויאמר בוא ברוך ה'", דרשו חז"ל (ב"ר ס, ז) "על ידי ששרת אותו צדיק באמונה, יצא מכלל ארור לכלל ברוך".

וזהו שרמז הכתוב כאן - "ויקם", שע"י שליחות זו - שהלך אליעזר אל ארם נהרים להביא אשה ליצחק, תקומה היתה לו, ויצא מכלל ארור לכלל ברוך.

"וַיֵּצֵא הָעֶבֶד כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרַבִּקָּה וּמַגְדֵּנָת נָתַן לְאִזְוִיָּה וּלְאֵמָה" (כד, נג)

"וּמַגְדֵּנָת. לָשׁוֹן מְגִדִּים, שֶׁהֵצִיא עִמּוֹ מִיְּמֵי פִירוֹת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" (עי' צ"ר ס, יא).

מקשים העולם, הלא אסור להוציא לחו"ל פירות של ארץ ישראל, כמבואר ברמב"ם (פי"ד ממכירה ה"ח) ומקורו מבבא בתרא (ז:), וז"ל: "אין מוציאין פירות שיש בהן חיי נפש, כגון יינות שמנים וסלתות מארץ ישראל לחוצה לארץ", וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' רלא, כו), ואיך הוציא אליעזר פירות ארץ ישראל.

ושמעתי ליישב, שאליעזר לקח את הפירות לעצמו כצידה לדרך, אלא שקפצה לו הדרך כמש"כ רש"י לעיל (פסוק מב), ובאותו היום הגיע אל ארם נהרים, ולא שהוציאן במיוחד כדי להביאן לבתואל ולבני ביתו.

וכן נראה מלשון ה"בראשית רבה" (שם), "רבנן אמרי קליות ואגוזים, וקליות היו חביבין מכל [בתמיה], אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין אצטרכיא עמו [צורך מזונותיו], מסתגף הוא". וכ"כ בפירוש "מתנות כהונה" (שם) "ומגדנות אלו לקח לו לפרנסה על הדרך", עיי"ש.

אך מלשון רש"י (כאן) "שהביא עמו", וכן ממה שמדגיש "פירות של ארץ ישראל", לא משמע כן, דמשמע שהביא במיוחד להם מפירות ארץ ישראל.

ונראה לומר, דכיון דהוציא הפירות לצורך, שיתרצו לתת את רבקה ליצחק, שפיר דמי. ואפשר, דהוי בכלל מה דפסק הרמב"ם (פ"ה ממלכים ה"ט) "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה", עיי"ש. דכשם שמותר לצאת מארץ ישראל, כדי לישא אשה, כך מותר להוציא פירותיה כדי לישא אשה.

עוד יש לומר, דהוציא פירות שאין בהן חיי נפש, דבכה"ג שרי כמבואר ברמב"ם (שם) [עי' "בראשית רבה" (שם) דהוציא קליות ואגוזים, דלכאורה אין בהן חיי נפש]. וכה"ג כתב ה"צפנת פענח" (בראשית מג, יא), בביאור דברי יעקב - "קחו מזמרת הארץ מעט צרי" וכו', דדוקא דברים אלו אמר להם לקחת, דאין בהן חיי נפש.

עוד יש ליישב, עפ"מ ש"כ ה"חכמת אדם" (שער משפטי ארץ, פי"א, הי"ג), דטעם האיסור הוא בכדי שלא יתייקר השער, לפי שרוב הדרים שם הם עניים, ומשו"ה דבר מועט מותר, דבזה לא יתייקר השער [ומש"כ הרמב"ם (פ"ה משמיטה ויובל הי"ג) "פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ", היינו אפילו מועט]. וכ"כ ה"אמרי נועם" (מועדים, סי' ב), עיי"ש. לפ"ז י"ל, דאליעזר הוציא רק מעט, דבכה"ג שרי. [יש לציין, דבספר "פאת השלחן" (שביעית בבית ישראל, פ"ה, סקנ"ו), אסר אף דבר מועט].

עוד יתכן לומר, דרק לאחר שארץ ישראל נתקדשה בקדושתה, יש איסור להוציא פירותיה לחו"ל, אבל קודם לכן אין איסור. וכן משמע מדברי ה"לבוש" (סי' רלא, סכ"ו), דס"ל דטעם האיסור הוא משום יישוב ארץ ישראל, וכ"כ הסמ"ע (חו"מ סי' רלא, סקמ"ד).

"וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֶל תֹּאזְזוּרוּ אֹתִי וְהָ הַצִּלְזִיז דְּרָכֵי שִׁלְזוּזִי וְאַלכָה לְאֲדֹנָי" (כד, נז)

יש לדקדק, דהכא כתיב "שלחוני" מלא עם וי"ו, ואילו לעיל (פסוק נד) כתיב חסר וי"ו - "ויאמר שלחני לאדני".

ונראה לבאר, ע"פ דברי תרגום "יונתן בן עוזיאל", דהנה בקרא דהכא תרגם: "אלויוני ואיוזיל", ואילו בקרא דלעיל תרגם: "שדרוני". הרי שבתחילה ביקש רק שישלחוהו, לכך כתיב "שלחני" חסר, משא"כ בקרא דהכא ביקש גם שילוהו, וכ"כ בעל הטורים (כאן) "אל תאחרו אותי, וה' ס"ת לוי, שילוהו", לכך נאמר "שלחוני" מלא.